భారత్‌లో సామాజిక, సాంస్కృతిక సంస్కరణోద్యమం

ఒక్క అక్షరం వేయి మెదళ్ల కదలిక అన్న మాటలో అతిశయోక్తి ఇసుమంత కూడా లేదు. ఆర్థికంగా, సామాజికంగా వలసపాలన దేశాన్ని భ్రష్టుపట్టించిందన్నది నిజమే. కానీ అదే సందర్భంలో బ్రిటిష్ హయాంలో భారత్‌లోకి ప్రవేశించిన విద్య, రవాణాల వల్ల ఎంతో కొంత మేలు కూడా జరిగింది. మరీ ముఖ్యంగా బ్రిటిష్ రాకకు ముందు వరకు వైదిక, మదర్సా విద్యావిధానమే దేశానికి దిక్కు. కానీ వారు వెంట తీసుకువచ్చిన ఇంగ్లిష్ విప్లవాత్మక మార్పులను తీసుకొచ్చింది. ఫలితంగా భారతీయుల ఆలోచనలకు నూతన ఒరవడి, పరిణితి, తిరుగుబాటుతత్వం జతగూడాయి. స్వాతంత్ర్య సమరానికి అదీ ఒక కారణంగా నిలిచింది. భారతీయ విద్యారంగంలో బ్రిటిష్‌వారు ప్రవేశపెట్టిన మార్పులు, దేశంలో సామాజిక-సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవనోద్యమాలను పరిశీలిద్దాం.

ఇంగ్లిష్‌తో పాటు బ్రిటిషర్లు భారత్‌లో సంస్కృత, అరబిక్, పారశీక విద్యల ప్రోత్సాహానికీ కృషి చేశారు. 1792లో జొనాథన్ డంకన్ సిఫార్సుల మేరకు బెంగాల్‌లో సంస్కృత కళాశాలను స్థాపించారు. వారన్ హేస్టింగ్స్ 1781లో పారశీక, అరబిక్ భాషల అధ్యయనం కోసం కలకత్తాలో మదర్సాను ఏర్పాటు చేశారు. 1813లో బ్రిటిష్ తూర్పు ఇండియా సంఘం దేశంలో విద్యావ్యాప్తి కోసం లక్ష రూపాయలను కేటాయించింది. దేశంలో ఇంగ్లిష్‌ను రాజభాషగా చేయాలని విలియం బెంటింగ్, మెకాలే తీవ్రంగా ప్రయత్నించారు. 1818లో శెరాంపూర్ క్రైస్తవ సంఘాలు బాప్టిస్ట్ మిషనరీ కళాశాలను స్థాపించాయి. 1827లో ఎల్ఫిన్‌స్టన్ కళాశాలను, 1837లో అండర్‌సన్ మద్రాసులో క్రిస్టియన్ కాలేజీని, 1841లో రాబర్ట్ నోబెల్ మచిలీపట్నంలో నోబెల్ కళాశాలను, 1844లో స్టిఫెన్ హిస్లాస్ నాగపూర్‌లో కళాశాలను, 1853లో ఆగ్రాలో సెయింట్ జాన్స్ కాలేజీని స్థాపించారు. 1854లో ఈస్టిండియా కంపెనీ బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ అధ్యక్షుడిగా చార్లెస్ వుడ్ ప్రతిపాదించిన నివేదిక ఆంగ్ల విద్యావ్యాప్తికి విశేషంగా ఉపయోగపడింది. దాన్ని ఇంగ్లిష్ అభివృద్ధికి 'మాగ్నా కార్టా'గా పరిగణించారు. ఉన్నత విద్యాభివృద్ధి లక్ష్యంగా 1857లో కలకత్తా, బొంబాయి, మద్రాస్‌లలో యూనివర్సిటీలను ఏర్పాటు చేశారు. వుడ్స్ ప్రతిపాదనలను, విద్యా బోధన అభివృద్ధికి సర్కారు చేపట్టాల్సిన చర్యలను అధ్యయనం చేయడం కోసం 1880లో విలియం హంటర్ నేతృత్వంలో ఓ విద్యాసంఘాన్ని నాటి గవర్నర్ జనరల్ లార్డ్ రిప్పన్ ఏర్పాటు చేశారు. విద్యారంగంలో ప్రభుత్వ ప్రత్యక్ష నియంత్రణకు స్వస్తిపలికి, ప్రైవేటు భాగస్వామ్యాన్ని పెంపొందించాలని హంటర్ కమిటీ సూచించింది. 1902లో గవర్నర్ జనరల్ లార్డ్ కర్జన్ యూనివర్సిటీలపై సమీక్ష కోసం థామస్ ర్యాలీ కమిటీని నియమించారు. కమిటీ సూచనల మేరకు 1904లో విశ్వవిద్యాలయాల చట్టాన్ని చట్టసభలో ఆమోదించారు. 1921లో ద్వంద్వ పాలనను ప్రవేశపెట్టడం ద్వారా విద్యను రాష్ట్రాల అంశంగా గుర్తించారు. 1929లో సర్ ఫిలిప్ హర్‌టోగ్ కమిటీ నిర్బంధ విద్యావిధానాన్ని సమీక్షించి దానికి మద్దతు పలికింది. విద్యాభివృద్ధికి మరిన్ని సూచనల కోసం 1944లో జాన్ సార్జంట్ కమిటీని నియమించారు. 1947 నాటికి మన దేశంలో 25 విశ్వవిద్యాలయాలు, 643 అనుబంధ కళాశాలలు క్రియాశీలంగా ఉన్నాయి.

సామాజిక, సాంస్కృతిక సంస్కరణోద్యమం

దేశంలో పాతుకుపోయిన మూఢాచారాలను, అంధ విశ్వాసాలను, దురాచారాలను తుదముట్టించే సదాశయంతో సంస్కరణోద్యమాలు జరిగాయి. రాజారామ్మోహన్‌రాయ్ స్థాపించిన బ్రహ్మసమాజం, 1866లో బ్రహ్మసమాజ్ నుంచి విడిపోయి కేశవ్ చంద్రసేన్ తదితరులు స్థాపించిన అఖిల భారత బ్రహ్మసమాజ్‌లు స్త్రీ ఉద్ధరణకు చేసిన కృషి అంతా ఇంతా కాదు. కేశవ్ చంద్రసేన్ బాల్య వివాహాలకు పూనుకోవడంతో 1878లో ఆనంద మోహన్‌బోస్, చిప్లూంకర్‌లు సద్ధర్మ బ్రహ్మసమాజాన్ని ఏర్పాటు చేశారు. 1875లో స్వామి దయానంద సరస్వతి స్థాపించిన ఆర్యసమాజం సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవనానికి విభిన్నమైన కృషిచేసింది. శుద్ధి ఉద్యమం, గో సంరక్షణ ఉద్యమాలు ఆర్యసమాజ్ కార్యక్రమాల్లో అత్యంత వివాదాస్పదమైన అంశాలు. స్వామి శ్రద్ధానంద ఆధ్వర్యంలోని గురుకుల వర్గంగా పిలిచే విభాగం సంస్కృత విద్యను మాధ్యమంగా ఉండాలని ప్రచారం చేయగా, లాలాలజపతి రాయ్, హన్స్‌రాజ్‌ల నేతృత్వంలోని వర్గం ఇంగ్లిష్ భాష కోసం పట్టుపట్టింది. 1875లో రష్యన్‌కు చెందిన మేడమ్ బ్లావట్‌స్కీ, కల్నల్ ఆల్కాట్‌ల నేతృత్వంలో దివ్యజ్ఞాన సమాజం ప్రారంభమైంది. తొలుత అమెరికాలోని శాన్‌ఫ్రాన్సిస్కోలో ఉన్న ఈ సంస్థ ప్రధాన కార్యాలయం అనంతర కాలంలో చెన్నైలోని అడయార్‌కు మారింది. 1916లో భారతీయులకు స్వయం పాలనాధికారాన్ని సాధించేందుకు అనిబిసెంట్ నేతృత్వంలో హోంరూల్ ఉద్యమం ప్రారంభమైంది. ఈ ఉద్యమ ప్రచారం కోసం ఆమె కామన్ వీల్, న్యూ ఇండియా అనే పత్రికలను స్థాపించారు. సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవనోద్యమంలో రామకృష్ణ మఠం నిర్వహించిన పాత్ర అద్వితీయమైంది. 1887లో బేలూరులో వివేకానంద మఠాన్ని స్థాపించారు. దీనికి అనుబంధంగా 1897లో రామకృష్ణ మిషన్‌ను కూడా ఏర్పాటు చేశారు. ఆత్మారాం పాండురంగ స్థాపించిన ప్రార్థన సమాజం, దాదాజి పాండురంగ స్థాపించిన పరమహంస మండలి, హరిదయాల్ శాస్త్రి స్థాపించిన రాధాస్వామీ సత్సంగ్, శివనారాయణ్ అగ్నిహోత్రి స్థాపించిన దేవసమాజ్ వంటివి దేశంలో సామాజిక, సాంస్కృతిక వికాసానికి తిరుగులేని సేవ చేశాయి. ఇస్లామ్‌లో సంస్కరణలను లక్షిస్తూ తొలిసారిగా 1865లో తొలిసారిగా మౌలానా హుస్సేన్ అహ్మద్ నేతృత్వంలో దియోబంద్ ఉద్యమం

vyoma.net

ప్రారంభమైంది. మీరజ్ గులామ్ అహ్మద్ ప్రారంభించిన అహ్మదీయ ఉద్యమం కూడా ముస్లి ముల్లో సామాజిక ప్రగతిని లక్షించింది. మౌలానా సిబిల్ నిమామీ స్థాపించిన నుద్వాఉల్, ఉలామా, నాజిర్ హుస్సేన్ ప్రారంభించిన అహల్ ఎ ఖొరాన్, అబ్దులా చక్రలావీ మొదలుపెట్టిన అహల్ ఎ హాదీస్ వంటి ఉద్యమాలు ముస్లిం సమాజంలో సంస్కరణల కోసం కృషి చేశాయి. నిమ్న జాతుల్లోనూ చైతన్యం కోసం పెద్ద ఎత్తున ఉద్యమాలు జరిగాయి. బ్రాహ్మణ వ్యతిరేక ధోరణిని ప్రచారం చేస్తూ ఏర్పాటయిన జస్టిస్ పార్టీ 1923లో జరిగిన సార్వత్రిక ఎన్నికల్లో మద్రాస్ ప్రెసిడెన్సీలో గెలుపొందింది. ఇ.వి. రామస్వామి నాయకర్ ఆత్మగౌరవ పోరాటం అత్యంత ప్రసిద్ధమైంది. కుడి-అరసు పత్రిక ద్వారా ద్రవిడ మున్నేట్ర భావాలను ఆయన ప్రచారం చేశారు. మున్నాత్త పద్మనాభ పిళ్లై నాయక్ వెల్ఫేర్ సొసైటీ, రామన్ పిళ్లై మళయాల మనోరమలు కేరళ ప్రాంతంలో ప్రభావశీలంగా ఉన్నాయి. అంటరాని కులాలుగా భావించిన ఇజ్జవాలకు ఆలయ ప్రవేశాన్ని కల్పించడం కోసం నారాయణ గురు తిరుగులేని పోరాటం చేశారు. కర్ణాటకలో సిఆర్‌రెడ్డి నేతృత్వంలో బ్రాహ్మణ వ్యతిరేక భావజాలంతో ప్రజా మంత్రిమండలి ఏర్పాటయింది. బాంబే ప్రెసిడెన్సీలో జ్యోతిభాపూలే నేతృత్వంలో ఏర్పాటయిన సత్యశోధక్ సమాజ్ దిగువ కులాల్లో చైతన్యానికి నాంది పలికింది. అంటరాని మహర్ కులంలో జన్మించిన అంబేద్కర్ 'మహర్ సత్యాగ్రహం' ద్వారా నిమ్న కులాల్లో ఉద్యమ చైతన్యం రగిల్చారు. 1924లో ఆయన ఆల్ ఇండియా డిప్రెస్డ్ క్లాస్ అసోసియేషన్ ఏర్పాటు చేశారు.

ప్రాక్టీస్ ప్రశ్నలు...

1. కింది వాటిలో స్వామి దయానంద సరస్వతి రాసిన గ్రంథమేది?
   ఎ) సత్యార్థ ప్రకాశ్ బి) వేద ప్రకాశ్
   సి) సత్యార్థ భూమిక డి) వేద భాష్య భూమిక
2. లోకహిత వాదిగా పేరొందిన మహారాష్ట్రకు చెందిన సంఘసంస్కర్త ఎవరు?
   ఎ) ఎం.జి. రణడే బి) జి.జి. అగార్కర్
   సి) కేశవ్ చంద్రసేన్ డి) గోపాల్ హరి దేశ్‌ముఖ్
3. ముస్లింల సామాజిక, ఆర్థిక అభ్యున్నతి కోసం అలీఘడ్ ఉద్యమాన్ని ప్రారంభించింది ఎవరు?
   ఎ) సర్ సయ్యద్ అహ్మద్ ఖాన్
   బి) మౌలానా హుస్సేన్ అహ్మద్
   సి) జఫర్ అలీ ఖాన్ డి) అజ్మల్ ఖాన్
4. విలియం బెంటింగ్‌పై ఒత్తిడి తెచ్చి సతీస హగమన దురాచారాన్ని రద్దు చేయించింది?
   ఎ) దాదా కొండదేవ్ బి) దాదోబా పాండురంగ్
   సి) రాజారామ్మోహన్‌రాయ్
   డి) దేబేంద్రనాథ్ ఠాగూర్
5. సిక్కుల్లో సంస్కరణలను కాంక్షిస్తూ ఆరంభమైన కుకా ఉద్యమ స్థాపకుడు?
   ఎ) తులసీరామ్ బి) రాధాకృష్ణ దేవ్
   సి) హెచ్.ఎస్. కుంద్రు డి) భగత్ జవహర్‌మల్
6. యువబెంగాల్ ఉద్యమాన్ని ప్రారంభించింది ఎవరు?
   ఎ) శ్రీరామ్ బాజ్‌పాల్ బి) హెన్రీ వివియన్ డిరోజియో
   సి) ఎస్.ఎస్. బెంగాలీ డి) జి.కె. దేవదర్
7. జొరాస్ట్రియన్ మత ప్రచారం కోసం నౌరోజీ పుర్దోంజీ ప్రారంభించిన పత్రిక ఏది?
   ఎ) న్యూ ఇండియా బి) రఫ్త్ గుఫ్తార్
   సి) ఫమ్ ఇ ఫమ్‌హిద్ డి) జగత్ మిత్ర
8. గుజరాత్‌లోని టంకారా ప్రాంతంలో 1824లో జన్మించిన దయానంద సరస్వతి అసలు పేరు?
   ఎ) మూల శంకర బి) శ్రద్ధానంద
   సి) ఛటోపాధ్యాయ డి) స్వామి నారాయణ్
9. వితంతు వివేకం అనే గ్రంథాన్ని రాసిందెవరు?
   ఎ) రణడె బి) వీరేశలింగం పంతులు
   సి) ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగర్
   డి) గోపాల్ హరిదేశ్‌ముఖ్
10. దేవేంద్రనాథ్ ఠాగూర్ నేతృత్వంలో కొనసాగిన 'తత్వబోధిపత్రిక' భాషలో వెలువడింది?
    ఎ) ఇంగ్లిష్ బి) బెంగాలీ
    సి) హిందీ డి) మరాఠీ
11. కేరళలో తొలి ఆధునిక నవలైన ఇందులేఖను 1889లో రచించిందెవరు?
    ఎ) సి.వి. రామన్ పిళ్లై బి) పద్మనాభ పిళ్లై
    సి) చందర్ మీనన్ డి) రామకృష్ణ పిళ్లై

జవాబులు

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
B	A	A	C	D	B	C	A	C	B	C

vyoma.net